

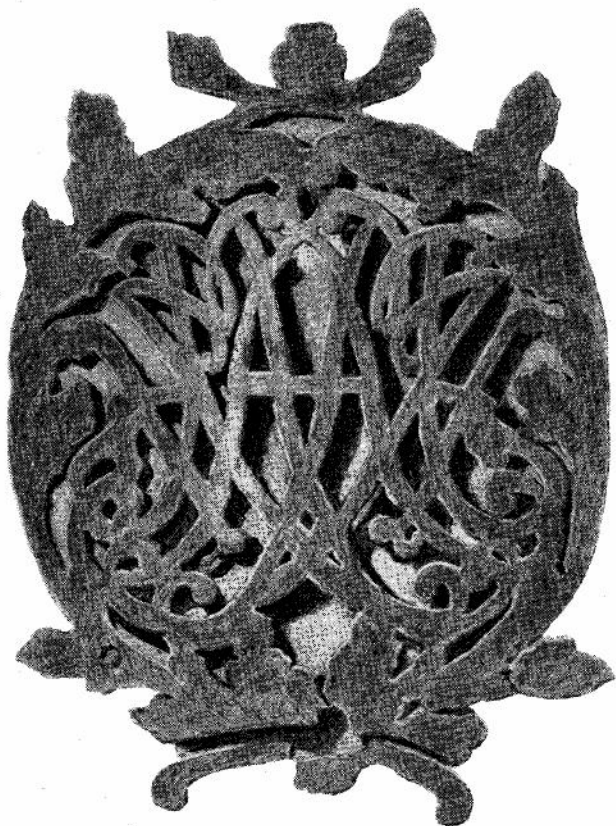
VEJLE AMTS AARBOG

1956

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Anne Marie Einsperg, f. Hass,
hvis Navneskjold ogsaa var anbragt over Hoveddøren
paa Nr. Vilstrup Præstegaard. Smedejernet staar i grønlig
Maling. Størrelse 40 × 35 cm. Vejle Museum.

Tegningen udført af Kirkemaler Jens Søgaard, Skibet.

Provst Christoffer Elovius Einspergs Navneskjold
fra Nr. Vilstrup Præstegaard. Udført i Smedejern (Stør-
relse 35×32 cm), opbevares paa Museet i Vejle.

Tegningen er udført af Kirkemaler Jens Søgaard, Skibet.

OM SKIBET SOGN

EN INDBERETNING FRA 1755 AF PROVST EINSBERG

Af Sognepræst *B. Hvidberg-Hansen.*

Vinteren 1953/54 afholdtes i Skibet Sogn en Aftenhøjskole, hvis Hovedemne var Hjemstavnen. Et Par Aftener skulde anvendes til Skibet Kirkes Historie, og det var overdraget undertegnede at gøre Rede herfor. Da Kirken før 1812 og saa langt tilbage, man kan komme ad historisk Vej, har hørt til Haraldskær, henvendte jeg mig til Godsejer C. E. Hess for at høre, om Godsets Arkiv indeholdt Materiale, som kunne være med til at udfylde Hullerne i vor Viden om Kirken Tiderne igennem. I den Anledning overlod man mig en stor Pakke Arkivsager, hovedsagelig Salgsdokumenter og Fæstepapirer. Min Tid tillod mig kun en Gennembladning, men herunder faldt mine Øjne paa et ret medtaget Folioark, som saa ældre ud end de øvrige. Det var skrevet meget tæt, med en yderst fin Haand, det fyldte helt de tre Sider og lidt af den fjerde. Trods den gothiske Skrift gik jeg i Gang med at læse den, mine Øjne fangedes nemlig af enkelte udhævede Ord: Kirkebjerg, Iwer Friis, Jakob Svendsen, og Arkets sidste Side gav en Liste over Præster i Skibet, — saa for en, der kendte lidt til Sognets Historie, var der Attraktion nok ved dette, og jeg gik i Gang med at tyde Arket fra Ende til anden.

Inden nærmere om Haandskriftet vil det være naturligt og af flere Grunde praktisk at lade det tale selv.

Paa Grund af at Papiret er noget medtaget dels i For-
sidens højre Hjørne foroven, dels i Kanten, hvor Arket
foldes, mangler der enkelte Bogstaver. Af disse lader
de fleste sig uden Vanskelighed udfylde; i den følgende
Transkription er Udfyldningen sat i Parentes. Der,
hvor Teksten ikke lader sig udfylde, er der sat Prik-
ker, i Antal svarende til de Bogstaver, der skøns-
mæssigt antages at mangle. Jeg har bibeholdt Forfatterens
Ortografi. Men hvor det har været mig umuligt at
afgøre, om et b, f, g, h, s eller t gælder for stort
eller smaat Bogstav, har jeg valgt at bruge det, som
svarer til hans øvrige Skrivemaade.

I n d b e r e t n i n g e n.

Ifølge Høje Ordre insinueres herved Underda(nigst)
Efterfølgende.

- 1) Schibbet-Sogn kaldes efter Kircken, som ligger i
Tyrrild Herred ee(n) . . . . miil Vesten for Weyle
ved een stoer Aae, som kommer Vester fra . . . .
løber i Øster ned i Weyle Fiord. Til det Sted, hvor
den er bygt, fortell(es) at have været Sailads til-
forn; men nu afles der Høe og Korn omkring,
(ikke) langt fra Kirken skal i fordums Tid være
fundet et Skibs-Ancher, hvoraf (Kircken) og Sog-
net skal have becommet sit Nafn. Mand har ellers
en gl. Tradition (an)gaaende Kirckens Bygning
paa dette Sted, neml: at man i Begyndelsen ville
bygge paa¹⁾ Wilstrup Marck, paa et Sted, som kal-
des Kircke-Bjerg, men da mand²⁾ paa samme Stæd
ingen Fremgang kunde faa med dends Bygning,

---

¹⁾ Paa Linien har der opr. staaet: At dend eengang skal have
staaet paa, — dette er overstreget og erstattet af Ordene fra
Kolon. — Under Linien og under Ordet: Begyndelsen, staar:
straks.

²⁾ I St. f. mand, er der et nu overstreget: dend.

skal (det) være resolveret³⁾ at forfløtte den hen til det Stæd, hvor dend nu staaer og er bygt, og ka(ldes) med Nafnet eftersom meldt er: Kircken, som paa nærværende Tid e(r) under een Hoved Reparation, og er ellers af god gammel Grund Muurs Bygning m(ed) Blye betækket, dog uden Taarn, haver et lidet Capel ved dend Norder Side, med een aaben Begravelse under, og i ligemaade een aaben Begravelse under Choret, men haver ellers ingen mærkværdige Antiquiteter, Monumenter eller Epitaphier undtagen een lang stoer Steen⁴⁾, som paa Enden er opreyst, og indmuuret under een Pille ved dend Norder Side imellem Choret og Kircken, hvorpaa ses et Menniske i fuld Corpus staaende i et Harnisk meget kunstig udhuggen, saa at endog de mindste Spender og Hægter, hvormed Harnisket sammenføjes, kiendes ved første Øyekast; Ved hver sin side er udhuggen 4de⁵⁾ Adelige Vaabener, som af mig er ubekendte, og i hver hjørne i een rund Circul udhuggen enhver af de fiire Evngelisters Insigne: Nembl: Oven et Menniske betegner Matth: Een Ørn Johannem/ neden een Løve/ Marcum!/ Een vinget Oxe Lucam. Neden under staaer udhugget.

HERUNDER HVILER ERLIGE OG VELBIURDIGE
 IWER FRIIS TIL HERRILSKLÆR, SOM DØDE
 THEN TREDIE AUGUSTI A^O 1557.
 GUD WÆRE HANS SIÆL NAADIGE.

Posituret er beskadiget, saaledes at Næsen er beskadiget og afhugget, som berettes at være skeet af een Polsk Officier med sin Sabel, muelig denne

³⁾ Været resolveret, Ordene staaer over et udstreget: derfra være. t i været er maaske et Kryds.

⁴⁾ Her staaer et Mærke, der ligner et Nodekryds.

⁵⁾ Tydningen af det lille Ord er ikke sikker.

Iver Friis har været een Officier, som i Live formedelst sin Danske Officier⁶⁾ Tapperhed, har erhvervet sig et Polsk Had, som efter hans Død er exerceret paa hands Effigie⁷⁾. Ellers er der ingen Ornamenten i Kircken, eller Inscriptioner enten paa Kalk eller Disk, som er af Sølf⁸⁾, eller paa Alter og Prædicke-Stoel, som ere gamle og skrøbelige, men nu ventes af Patronen forandrede nye og forbedrede: Klocken til Kircken hænger udenfor i et dertil opreyst Træeverck eller Taarn, haver ej nogen Inscription eller Aarstall, men er skiøndt af maadelig Størrelse, dog af en Extraordinair Malm og Klang, at dends Lyd kan høres 1½ Miiles Vey derfra i stille veyer.

- 2) I Sognet Søndn Haraldskiærs eller Schibbet-Aae er.
1. Nørre-Wilstrup-Bye, som er dend største i Sognet og haver 10 Beboere eller Gaardmænd, foruden Præstegaarden, som ellers tilforn skal have lagt ved Herregaarden, Haralds Kiær og der haft sine fire Marker og Skov for sig self, som endnu beholder sit Nafn og kaldes Præst-Kiær, item Præst-Skov. Samme bruges nu til Herre-Gaarden, og Præsten haver derimod sine Agre og Enge lige ved de andre Beboere i Byen, dog meget smallere paa de fleste Stæder, derimod er Præsten tillagt at bruge 2de T:der — 3 Fdk: Hartkorn Mensaljord, Sognepræsten i Weyle tilhørende, som deraf nyder aarlig 6 rdler i Landgilde, og Hans Majest. detsuden sine Ordinaire og Extraordinaire Skatter⁹⁾. Dette har aarsaget een Præst

⁶⁾ Ordet er streget ud.

⁷⁾ Her staar Mærket: iij maaske den gl. Maade at skrive 3 paa.

⁸⁾ Her staar Mærket

⁹⁾ Her staar et Mærke: , en lille Cirkel, hvori der er et Kors, hvis Liniers Skæringspunkt ligger i Centrum.

fordum i Herrets Protocollen at andtegne ved sit Kalds Indkomster Efterfølgende:

Dette lader jeg hver Christen Siæl viide, at Schibbet Præst hafde een Præstegaard tilforn, som han boede udi, som laa ved Schibbet Kircke, hvis Eyendom bruges nu til Haralds-Kiær, og derimod er Een Ufrie udlagt i Steden igien i Wilstrup.

Gud forlad Dem det volte.

Datum Wilstrup, d. 18 May 1649.

Jacobg Svendsøn¹⁰).

(Om) denne Byes Marcker eller Skove viides intet mærkværdigt at erindre (und)tagen, at der skal have lagt een Gaard neden Skoven, som skal være kaldet (Bo)mmer-gaard, hvoraf endnu Engen og Strædet deromkring kaldes Bommerhauge; Denne Gaard skal have været beboet af 2de Adelige Jomfr(ue)r, som begge under een Steen skal ligge begravet paa Schibbet-Kirkegaard, endskiønt der findes intet paa samme at læse. I Skoven er ellers, som overalt paa Marcken Bancker og Bierge, Morasser og KildeWeld¹¹):

2. Rue-Bye er ellers kuns een Heel gaard, men delt imellem 2de Beboere foruden nogle Boels-Mænd, som og haver lidet Afling. Til Byens Naf(n)

¹⁰) I Præstefortegnelsen paa sidste Side af Haandskriftet skrives Navnet Jacob. Man kunde maaske antage, at der i Stedet for g skulde være skrevet y. Det er maaske en nøjagtig Gengivelse af Pastor Jacob Svendsens egen Underskrift i Herredsprotokollen. Her staar jo ogsaa Svendsøn, mens der senere i Haandskriftet staar Svendsen. — Med det anførte Citat slutter første Side af Haandskriftet. Under Linien staar: verte og under dette igen: experge.

¹¹) Her staar Mærket O—O, to smaa Cirkler forbunden med en vandret Streg fra Periferi til Periferi.

viides ingen Oprindelse, som ey heller noget Mærckværdigt enten i Byen eller paa dends Marcker er at forefinde.

Imellem formelte Nørre-Wilstrup og Rue-Byers Marcker har tilforn staaet een god Bondegaard kaldet Glasbjerg, som for 10 a 12 Aar siden er af daværende Haralds Kiærs Eyere afgangne, Obrist L: d' Andischou, er nedbru(dt) og bruges under samme Hovedgaards Afling, udi den nye Landmaaling er dend Matriculeret under Hovedgaardens Taxt for 2 Tder- 3 Fdk. 1 Al Hartkorn, dog deraf fra Alders Tid er svaret alle 3 Korn- og Qvægtiender, dets Aarsag nyder Præsten endnu af Haralds-Kiærs Eyere Æqvivalent for samme.

3. Jennum-Bye, som haver 10 Beboere, hvoraf een hver haver Ungefæhr een halfgaards afling i Brug, og ellers viides ingen oprindelse til Byens Nafn, ey heller findes noget Remarqvabel enten i Bye, Skov eller Marck, aleene Jorden overalt i og uden Byen er ligesom besaaed med smaa og store Steene og er for Raysende besværlig at komme igiennem, om deraf Byens Nafn kunde derivres. Jennum eller Giennem qvasi i-giennem, fordi det er besværligt at komme der igiennem, veed jeg icke.
4. Slede eller Sleel, nogle kalder det Sleil, haver 6 hafve¹²⁾ Gaards Mænd til Beboere. Saa besværlig, som forestaaende Jennum er at komme igiennem, saa slet og jefn er denne liden Byes Marker, som mueligt er Oprindelse til Byens Nafn, haver ey heller noget mærkværdigt.

---

¹²⁾ Ordet mangler et l.

Imellem forestaaende 2de Byer, uden Tvifel Jennum tilhørende, er 2de Slags Jord, som omkring boende Bønder bruger, det ene Slags til at kalke og gøre deres Vægge hvide med; med det andet Slags farver de dem bruune.

5. Er detsuden i Sognet 5 Gaarde, som ligger et lidet Stykke vey separat fra hinanden, og kaldes generaliter Under-Bierges-Gaarde, fordi de ligger under store og høye Banker, som ere Norden for dem. Men in specie kaldes
  - A. Østengaard, fordi dend ligger Østen for Slede og N. O. for Kircken.
  - B. Over-Knabberup.
  - C. Mellem:Knabberup atter ved dend Østre Siide af Over-Knabberup.
  - D. Kjølholt i lige Maade til Østen, hvis Nafn/dersom det skal være sandt, at der har været Sailads op til Schibbet Kircke, hvor der alleene nu er Aaen, som gaaer til Weyle-Fiord,/siunes at kunde have sin oprindelse af Kiøl-halen, hvor Skibene maae have været Reparere(t) og icke uligt, at der jo og har kundet været een god Hafn.
  - E. Neder-Knabberup ligger atter Øster for Kjølholt.

Ligesom Mand ingen Grund veed til disse Knabberup-Gaardes Naf(ne) uden der Maae skee i fordum Tiid har boet nogle rige Knaber d(er) eller fordi de ligger saa nær ved hinanden, og haver kun Knap-Ru(m). Saa er der intet Remarqvabelt paa deres Jorder er¹³⁾ Marcker, undta(gen) det er kiendeligt, at

---

¹³⁾ Der foreligger en Fejlskrivning, idet Einsperg har ment: og.

her i gl. Tiid har været een Overflødig Skov omkr(ing), og disse Gaarde har lagt midt i Skoven; thie der findes endnu gl. Trærødder rundt omkring dem i Korn, saavel som Mosejord.

Endnu ligger østen for ovenmelte Gaarde nogle Huuse separat fra hinanden, som kaldes Trædballe, Lyckeshuus, Stockholm og Frydensborg: Deraf de 3de sidste ere bygte paa Engelholms Hovedgaards Grund, endskiøndt det sidste som ligger kun et got Bøsse Skud fra Weyle, haver fuldkommen 1½ Miil til Engelsholm, og ellers haver intet Remarqvabelt.

- 4)¹⁴⁾ I Sognet er ingen Hospitaler eller andre publicque Stiftelser undtagen 2de Skoler for Sognets Ungdom. Dend eene Norden for Schibbet-Aae i Jennum Bye, funderet af Monsr Rasmus Stæhr, daværende Eyere af Ruballegaard A^o- 1741: den anden i Nørre-Wilstrup Bye, bygt og oprettet af værende Sognepræst Christoffer Einsperg A^o- 1751, hvoraf Videmeret Copier af begge findes i Stifts-Kisten.
- 5) Af Herregaarde er her i Sognet een neml: Haralds-Kiær. beliggende ved Aaen, som løber til Weyle Fiord, er ellers een god grundmuret gammel Dags Bygning, icke stoer i Begreb, dog 2de Etajer høj, med gewølbte Kiældere under, men Gemacherne og Wærelserne ere overalt med fiele-Loft og gulf og extra store Eege-Bielcker langs igiennem Huuset. For nogle Aar siden afbrendte Ladegaarden, som dend Tiid var tet ved Borge-Gaarden og een lang-

¹⁴⁾ Med dette Tal fortsættes Indberetningens tredie hovedafsnit, men Einsperg har taget Fejl og har skrevet 4 og går videre efter dette Tal med 5, der altsaa skal være 4.

agtig Fiske-Dam imellem, som rundt omkring er besat med store fiirkantede udhuggende Kampe-Steene: Nu er derimod Lade-Gaarden grundmuuret bygt nogle Bøsse-Skud længer fra Borre-Gaarden og ligger i prospect lige for samme ved dend Westre Side: Hvo der først har bygget denne Gaard, kand ingen for Vished sige; men ligesom Herredet, som kaldes Tyrild: qvasi Tyris-Herred af Dronning Thyre med Tilnafn Danneboed, som var Kong Gorms Gemale, og ligger begravet i Jellinge een Miil fra Haraldskiær, saa menes og, at Haraldskiær skal kaldes af Kong Harald, som var bemelte Dronning Thyres Søn, hvortil dog ingen Kiendtegn af Monumenter, Inscriptioner, Udhugninger eller deslige er ved Gaarden at finde, naar jeg aleene undtager Bygningernes Ælde Værelsernes gamle Indretninger: Om dend sidste Stavelse Kiær deliveres af det Ord Carus, kiær, eller det, som Mand holder af, og er angenem, eller Palus et Kiær, et Morads, veed jeg icke, begge dele kand have sin gode Grund; thi det er u-imodsigelig, at Egnen deromkring, som endnu ey er mishagelig, har i gl. Dage været langt meere angenæm, og et Lyst-Stæd den Tiid, da Skoven saavel har været i sin Floer, som og Fioren, der nu kuns er een Aae, har gaaet saa nær op, at Mand har kundet seile herop imellem Skove paa begge Sider, ligesom Mand endnu gør een half Miil herfra, Neml: Østen for Weyle. Saa kand og være rimelig det sidste, Henseende det synes icke uliig af de adskillige Damme rundt omkring Gaarden, at det Stæd, hvor Bygningen nu staaer, har været tilforn et Morads, som til dend ende er bleven opfyldt; eller og maaeskee af de Moradsige Stæder der omkring, saa Tiid

efter anden er sammengroet¹⁵⁾, og nu afles samme Stæder een god del Høe, hvilcke Stæder Mand kalder endnu Kiæret eller Kiærene¹⁶⁾.

Paa denne Hoved-Gaards Grund er een god Korn-Mølle, kaldet Qvach-Mølle, saavel som og et Fabriqve bestaaende af et Kaaber-Smelterie, Høelee-Verck, Nagel-Smederie, og een Stampe Mølle. Og ey langt fra samme er et Kilde-Veld, som Mand kalder dend hellige Kilde, hvor der samler sig een del syge Mennisker om St. Hans Aften, og bruger af Vandet haade til at dricke og bade sig udi; som og andre Tiider om Aaret bliver hentet af dette Vand (ti)l syge Mennisker; Mand foregiver og forestiller Exempler paa dend Læge-Doms-Kraft, som dette kolde, reene og velsmagende Vand haver.

Dette er alt, hvad jeg mærkværdigt har spurdt eller forefundet udi det mig nu paa 9de Aar allernaadigst andbetroede Schibbet-Sogn, hvor siden Reformationen haver været til Dat. følgende 7 Præster. Næml.

1. Hr. Terchil Jenssen.
2. - Morten Buch.
3. - Jacob Svensen¹⁷⁾, i hvis Tiid Præstegaarden er bygt 1636.
4. - Poul Jørgensen.
5. - Hans Jørgen Bang.
6. - Jacob Jensen¹⁸⁾.
7. Nærværende Christopher Elovius Einsperg kaldet af hands Kongl. Maje (st), fra Skibs Præst til Præst til Schibbet Kald d. 22. April 1746.

¹⁵⁾ Ved dette Ord er der sat mærke q. — Sætningens indledende »saa« er vel Skrivefejl for »som«.

¹⁶⁾ Her samme Mærke som ved ¹⁵⁾.

¹⁷⁾ Ved dette Ord er der sat Mærket q.

¹⁸⁾ Det opr. Jensen overstreget og erstattet af et nyt.

(Paa Arkets sidste Side er to Noter:)

Tved jord, som er beregnet under Hartkornet til Skibbet Sogn, og er Mensal jord tillige med Præstens, gaar dog til Jerløv Kirk, og giver tiende til dend Præst.

q) efter at dend var bleven afbrændt tilforn og nu igien af¹⁹⁾ afgang. Sognepræst²⁰⁾, formedelst Ælde og Brøstfældighed²¹⁾ ikke uden Fare kunde beboes, af nye opbyggt 1752.

*

Indberetningens Affattelsestid og Forfatter.

Fra Præsteembedets Liber daticus vidste jeg, at der var noget, der hed Provst Einspergs Indberetning, men intet om hvorvidt denne fandtes bevaret nogen Steder. Ved at se her og der blev jeg straks klar over, at Haandskriftet havde noget med denne Indberetning at gøre. Inden jeg havde læst det igennem, havde jeg opdaget, at der var noget galt med Rækkefølgen af Kapiteltallene, og da det netop er der, hvor der gaaes over til Arkets tredie Side, antog jeg, at der skulde være flere Blade — blot bortkomne eller indleverede til Landsarkivet i Viborg. Jeg skrev derfor til Landsarkivet og spurgte, om man der havde noget fra Haraldskiær, skrevet af Provst Einsperg, idet jeg formodentlig havde fundet et Brudstykke af hans Indberetning. Fra Arkivet svarede man (26. Februar 54), at Provst Einspergs Indberetning forgæves var eftersøgt i Haraldskiærs Godsarkiv og i Skibet Præstearkiv. Yderligere skrev man fra Arkivet: »Formodentlig er det

¹⁹⁾ Over de to sidste Ord er korrigerende anført »Stuehuset«.

²⁰⁾ Over dette Ord er der skrevet: »som«, en Rettelse, der ikke passer til Teksten, som den er nu.

²¹⁾ Der har staaet et nu udstreget: »Fugt«.

(fundne Ark) en Kopi af den Relation om Skibet Sogn, som omtales i Hoffmans Foundationer IV S. 748.« Jeg skrev endvidere til Stiftsarkivet i Ribe, hvortil Skibet hørte forhen, og til Haderslev; ingen af Stederne fandtes der noget fra saa gammel Tid fra Skibet.

At det drejer sig om Indberetningen fra Einsperg, var jeg imidlertid ved Gennemlæsningen blevet vis paa, han er den syvende Præst efter Reformationen, kaldet til Skibet i 1746 og skriver i sit niende Embeds-aar, altsaa i 1755. Det eneste, som ikke er af hans Haand, er de to Noter paa Arkets sidste Side. Note q, der nævner Branden under den tredie Præst i Rækken, er skrevet af Einspergs Efterfølger i Skibet, Anders Bredstrup, der kom i 1761. Den meddeler, hvad Einsperg mærkeligt nok ikke selv har faaet med, at Præstegaarden — i hvert Fald Stuehuset — fornyedes efter at have staaet siden 1636 af Einsperg i 1752, — tre Aar før Beretningen er skrevet. Den anden Note røber sig i hvert Fald ved sin Stavemaade (Skibbet og Kirk) at hidrøre fra en anden Haand end Einspergs, maaske den ogsaa er fra Anders Bredstrup, der, som vi senere skal se, har beskæftiget sig en Del med det fundne Dokument.

»Ifølge høje Ordre insinueres herved«, staar der over Dokumentet, men at der skulde være Tale om selve den i sin Tid til Biskoppen i Ribe indsendte Indberetning er usandsynligt, da saadan Indberetning næppe efter Benyttelse paa højere Steder vilde vende tilbage til Embedet. Landsarkivet har Ret i, at det foreliggende er en Kopi af den indsendte Insinuation; maaske er det mere præcist at tale om *et Udkast*, en Kladde, til den af Biskoppen ønskede. Af denne sidste kender vi nemlig Slutningen fra Hoffmans Foundationer IV S. 748, hvor der staar:

Jeg Skibs-præst været har
 nu er jeg Præst i Skibet.
 Det Skib, der før stod for
 er nu bagefter sat.
 Den Metamorfosin mig Kongen haver givet,
 dog hin var Orlogsskib, men dette en Fregat.

Da der i vort Haandskrift kun er Tilløb til denne Afslutning, er det sikkert snarere et Udkast end en Afskrift, i en saadan var Verset næppe udeladt eller afstrejft til det mere saglige, mindre svungne, vi har for os ovenfor. Unøjagtighederne i Kapitel-tallene kan ogsaa tyde paa det; derimod synes de mærkelige Tegn rundt om i Haandskriftet næppe at tyde paa Forfatterens Omredigering af sit Stof, de ser mest ud til at være tilføjet af senere Hænder; men Arket er ogsaa blevet brugt flittigt. — Det er ikke blot forfattet af Einsperg, men ogsaa skrevet med hans egen Haand, hvilket man kan overbevise sig om ved at se hans Haandskrift i Kirkebogen. — Denne Kladder har ligget mellem Præstegaardens Arkivalier en Tid og er saa siden af en eller anden Grund kommet Patronen paa Haraldskiær i Hænde, der har den saa været siden og mærkelig nok ikke fundet, da Landsarkivet søgte den.

I Skibet Sogns nuværende Liber daticus anføres (pag. 44) under Series pastorum²²⁾ følgende fra en ældre Liber daticus om Provst Einsperg: »Han var Provst i Herredet, født efter egen Optegnelse paa en Gaard kaldet Hjortespring i Sjælland, 10de Juli 1743 kaldet til Skibspræst og 22. April 1746 til Præst i Skibet, indsat 1. Søndag efter Trinitatis; 1755 var det, han blev Provst, 13. Juni 1761 døde han. Foruden som Topograf kender vi ham som Befordrer af Skolevæse-

²²⁾ Samlet af Pastor E. F. Koch, Præst i Skibet 1872—78.

net og som Digter, som Bygmester og maaske som Forudsiger. I Kirkebogen staar: den 19. Juni 1761 begravnes Hr. Provst Einsperg i sin Alders 45de og Embedets 18de Aar.« Lidt senere oplyser samme Kilde om Einspergs Børn: »Ane Fonette Margrete f. 25. Juni 1747, Kirstine f. 2. Paaskedag 1748, hjemmedøbt om Eftermiddagen af Hr. Jørgen Bang (fra Bredsten) † 22. April s. Aar. Jakobine Kirstine f. 12. Maj 1749; Jakob f. 10. April 1752, velbaarne Fru Linde bar BARNET og den naadige Herre stod selv Fadder.«²³⁾

Inden andre Oplysninger om Einsperg bringes, skal vi se, hvad Pastor Koch tænker paa, naar han skriver om ham som Topograf, Befordrer af Skolevæsenet, Digter, Bygmester og »maaske Forudsiger«. Det topografiske Stof er i Virkeligheden de Oplysninger, som Einsperg har givet i vort Haandskrift om Sognets Steder og Navne²⁴⁾. — Det var Provst E., der sørgede for, at Vilstrup fik sin egen Skole 1751; det er det, han omtaler kort i Indberetningen. Børnene fra Vilstrup og Rue havde forhen søgt Skole i Højen, »en meget lang, vanskelig og farlig Vej, 2 til 3 Fjerdingsvej over adskillige Bække og Aaer, Bjerge og Banker, hvor det er fast umuligt, at Børn paa 10 Aar og derunder kan komme over uden Hagard, særdeles de korte Vinterdage«; herpaa søger E. at raade Bod ihukommende »sin Embedspligt og den Omsorg ham paaligger for de unges Forfremmelse i Guds saliggørende Kundskab«²⁵⁾. Skolen blev bygget paa noget af Præstegaardens Jord paa en Bakke, der

²³⁾ Christen de Linde, der fik tilskødet Haraldskær 1754 af sin Svigerfader Gerhard de Lichtenberg, har aabenbart boet paa Haraldskær allerede i 1752. I 1751 blev Lichtenberg Ejer af Gaarden.

²⁴⁾ Pastor Koch har læst vort Haandskrift paa Haraldskær, Liber daticus S. 1, not. 1.

²⁵⁾ Efter Fundatsen, der findes i Landsarkivet i Viborg; det citerede er dog Pastor Kochs Anførelse herfra i Liber daticus p. 36.

endnu kaldes Benbjerg. Til Vederlag for dette modtog Præsten dog af Kirkeejeren 3 Rdl. om Aaret, idet det var denne sidste, der skulde sørge for Bolig til Degnen.²⁶⁾ — Som Bygmester tænker Pastor Koch specielt paa Opførelse af ny Præstegaard i Nr. Vilstrup, Aaret efter Skolen, 1752. Præstegaarden var kun 116 Aar og kunde dog »ikke uden Fare beboes«. Den nye Bolig stod endnu i 1901, desværre har jeg forgæves efterspurgt Billede af den. Paa Museet i Vejle findes to Skjolde med Forbogstaverne til Provst Einsperg og Hustrus Navne. Skjoldene har siddet over Hovedindgangen til Præstegaarden. — Hvad der hentydes til om Einsperg som Forudseer, staar i Forbindelse med Præsteboligens Opførelse. Det er igen Pastor Koch og Liber daticus, vi maa holde os til: »Man ved endnu her i Sognet at fortælle, at da Rejsegildet holdtes i dette Hus og Hurra raabtes, gik Provsten ud til Folkene og sagde: »Tii stille med Eders Jubel, thi dette Hus skal ingenlunde vedblive at være Præstens.« Pastor Koch fortsætter: »Desværre har jeg forgjæves eftersporet Ælden af dette Sagn.«²⁷⁾ I hvert Fald gik det som Ordene lyder: 1826 fik Pastor Schousboe sin Afsked som Sognepræst i Skibet, han fik dog Lov at bo i Præstegaarden til sin Død 1837. Embedet var fra 1826 til 1872 slaaet sammen med Bredsten, og da Skibet dette Aar igen blev selvstændigt Pastorat, valgte man

²⁶⁾ Hvis Haandskriftet taler ret, faar vi her en Korrektur til den staaende Opf., at Vilstrup Skole er fra 1750. Buchholtz Indberetning om Skibet V. A. A. 1924 p. 260 har ogsaa Aaret 1750, hvorimod Einspergs Eftermand i Skibet, Pastor Bredstrup, i sin Indberetning til Biskop Bloch V. A. A. 1940 p. 114 følger Einsperg. Fejlen hidrører rimeligvis fra Fundatsens Datering $\frac{1}{10}$ 1750 med Planen om at begynde Skolen allerede »Mortensdag førstkomende«, se V. A. A. 1942 p. 196 f.; af denne Artikel fremgaar E.'s utrættelig Iver for Skolevæsenet. — Einspergs Skole er endnu i Brug.

²⁷⁾ Liber daticus p. 10.

en mindre Bondegaard i Sledde til Præstegaard. Maaske ligger der det til Grund for Sagnet, at den gamle Utilfredshed med Præstegaarden, som Einsperg fortæller om, levede videre; for Einspergs Vedkommende kan den ligge i Præstegaardens slette Tilstand, han formaede ikke at raade helt Bod herpaa ved sine Byggeforetagender²⁸⁾; allerede 1761 kort før hans Død faldt Stalden og en Del af Fæhuset ned, og det blev Anders Bredstrup, der rejste andre Huse i Stedet²⁹⁾. — Om Digteren har vi dog noget mere sikkert at holde os til end ved Einspergs Forudsigelser, og dog kun saa lidt; udover Indberetningens Slutning efter Hoffmans Fundationer er der kun Tale om et Vers paa en Lysekroner i Skibet Kirke; Kronen blev skænket til Kirken, antageligt i Forbindelse med den Istandsættelse, som Chr. de Linde lod foretage 1755. Verset vidner ligesom Barnedaaben 10. april 1752 om et nært Forhold mellem Præstefamilien og Godsejeren:

Linde med sin ædle Kone
 Lichtenberg, som denne Krone
 Schibbet Kirke gav til Pryd.
 Som et Træ ved Vandbæks Bredder
 Som et Lys fra høje Steder,
 Vox i Stamme! Lys i Dyd!
 ønsker
 Christoffer Elovius Einsperg.³⁰⁾

²⁸⁾ Det er maaske Aarsagen til, at Einsperg ikke omtaler Opførelsen af Præsteboligen.

²⁹⁾ Herom fortæller A. Bredstrup selv, se V. A. A. 1940, p. 111.

³⁰⁾ Se V. A. A. 1924, p. 243, hvor det nævnes, at Einsperg hentyder til Lindes Vaaben med et stort grønt Lindetræ og til Lichtenberg-Fruens Vaaben — med et brændende Lys paa et højt Bjerg.

Naar Einsperg ikke har dette med, hænger det sammen med, at Kirken netop er under Istandsættelse, mens han skriver; Lysekronen er nok endnu ikke skaffet til Veje.

Hvad der yderligere er at fortælle om Forfatteren til Indberetningen, findes i Provst Buchholtz Beskrivelse af Skibet Sogn; Buchholtz, Præst i Bredsten, blev Einspergs Efterfølger som Provst 1762, og Beskrivelsen er fra de nærmeste Aar herefter; V. A. A. 1924 p. 247 f. For Fuldstændighedens Skyld skal nævnes: Einsperg blev kaldet af Kongen, fordi Kirkens Ejer d'Andichou tilhørte den reformerte Tro. Kongen foreskrev 3, hvoraf d'Andichou valgte Einsperg. Samme Aar, som han kom til Skibet, blev han gift med Anne Marie Hass, en Præstedatter fra Tranebjerg paa Samsø. Hun lever endnu med 1 Søn og 2 Døttre, skriver Buchholtz.

Indberetningens Betydning for andre sognebeskrivelser.

Slutningen af det 18. Aarhundrede udfolder stor Energi paa at samle historisk o. a. Stof fra Sognene. Som berørt flere Gange foran findes der af Indberetninger om Skibet Sogn endnu 2, Pastor Anders Bredstrup af 18. november 1767 og Provst Buchholtz fra 1762—72, begge optaget i Vejle Amts Aarbøger, henholdsvis 1924 og 1940. — Buchholtz' kan dog tidsfæstes noget nøjere, bl. a. ud fra Indberetningen selv; der staar saaledes i V. A. A. p. 259: »Forhen har Wilstrup Bye tilhørt Kongen, indtil dend forleden Aar 1765 blev . . . solgt ved Auction«; med denne Udtalelse maa vi i hvert Fald over i 1766; men dette slaar sikkert heller ikke til; vi skal vistnok regne med 1767 eller bedst 1768. Det er nemlig givet, at Provst Buchholtz ikke kan have sine fyldige Oplysninger om Skibet Sogn, uden de maa være givet ham fra selve Sognet, og hvem andre skulde det være end Provst Bredstrup³¹⁾, hvis Hjem han benyttede under en pinlig Strid med

³¹⁾ Først Provst efter Buchholtz' Død.

Præsten i Kollerup, se V. A. A. 1924 p. 215 f. Nu kunde man spørge, om Buchholtz da ikke kunne have brugt vort Haandskrift, udlaant af Bredstrup. Skulde det være Tilfældet, har Buchholtz i hvert Fald ikke røbet dette ved Afskrivning eller Disponering af sit Stof; der er kun eet Sted, en Linie af særlig Karakter, som utvivlsomt gaar tilbage til Einspergs Ordlyd, p. 242 om Kirken: »men da man . . . ey kunde komme af Sted med Bygningen paa det Sted, blev resolveret at opføre dend der, hvor dend nu findes«. Det er tydeligt baade af det særlige Ordvalg og af Sætningsbygningen, der er noget skruet og vel nærmest forkert, at her anvendes laante Ord. Da nu Bredstrup, V. A. A. 1940 p. 115, udtrykkelig siger: »Af Dokumenter, Sognet og Kirken vedkommende vides ikke nogen«, har han næppe laant Buchholtz vort Haandskrift; derimod har Bredstrup selv brugt det, og da han, som senere vises, har brugt det helt igennem, maa det være via Bredstrups Indberetning til Biskop Bloch, Provst Buchholtz her laaner Ordlyden fra Einsperg; Bredstrup har nemlig: »men da man ej sammesteds kunde komme af Sted med den Bygning, blev resolveret at flytte den til den nordre Del . . .«. Saa skulde Buchholtz have affattet sit Skrift efter 18. november 1768 eller tidligst i 1769. — Fra denne Tid findes yderligere mindre Beretninger om Skibet Sogn i Hoffmans Samlinger Bd. IV p. 746 f. 1758 og i Danske Atlas Bd. V 1769 p. 985; Einspergs Indberetning er altsaa den ældste, og vi skal om lidt se nærmere paa, hvilken Betydning Einsperg har haft for dem og senere. — Forud for Einsperg findes vist kun Sognepræst Jacob Svendsens Meddelelse til *Dr. Ole Worm 1636*³²). Selvom Jacob Svendsen har nogenlunde samme Disponering: Aaen, Sognets Navn, Skibsankeret, Kirken, Albert

³²) O. Nielsen, Særtryk af Danske Samlinger.

Friis, kan det sikkert ikke tænkes, at Einsperg har kendt til den; Disposition af denne Del af Stoffet falder vel naturligst saadan; havde Einsperg kendt Jacob Svendsen, havde han med sin Hang til Sagn og Mærkværdigheder hæftet sig ved Meddelelsen om de »mange stiene temmelig stuore udi en trind form, oc mit imellem dem er en stuor steen, som stander paa 3 stene, hvilken bønderne kalder Gyndoven. Paa disse stiene mener jeg, at voris gamle Cimbri, førend de er løbne ad søen, haffuer giort deres offer till dieris hedenske affguder, paa det de desbedre lycke oc seir kunde faa imod dieris fiender.«³³) — Fortællingen om *Skibsankeret*, der er fundet i »fordums Tid« (Einsp.), »for lang Tid siden«, (Dansk Atlas), »sidst i forrige Seculo« (Buchholtz), gaar længere tilbage, idet Jacob Svendsen i 1636 taler om *Ankre*, som gamle Folk fortæller er opløjet eller opgravet. Vi har en Korrektur til alle Indberetningerne paa dette Punkt; og ingen af dem kender aabenbart Indberetningen til Ole Worm.

Pastor Bredstrup indberetter paa Initiativ af Biskop Bloch (V. A. A. 1940 p. 88 og 119). De »høje Ordre«, ifølge hvilke Einsperg insinuerer allerunderdanigst, maa vel hidrøre fra H. A. Brorson, der som bekendt er Biskop i hans Tid. I Forordet til *Hoffmans Foundationer* nævnes Bispernes Hjælp med at skaffe Oplysninger til Værket; det maa være Materiale hertil, Einsperg har afgivet.

Fundationerne, der udkom 3 Aar efter Einspergs Skrivelse, citerer Slutningsverset (se ovenfor), men man hører Reminiscenser af Einspergs Fortælling om Kirken, der har Navn efter »et Anker, som skal være

³³) Paa et Kort fra 1797 (Landsarkivet, Viborg) kaldes endnu Marken n.-vest for Kirken: Jønoven-agre.

funden paa det Sted, hvor Kirken staar«, og af hans Forklaring af Navnet Haraldskær: »kaldet efter Kong Harald, Dronning Tyriss Søn; om det Ord kiær skal betyde carus, kjær eller palus, et Kjær, vides ey«. (Bd. V p. 746 f.)

Pontoppidan, Danske Atlas, Bd. V 1769 p. 985, har ogsaa benyttet Einsperg. Pastor Bredstrups fra 1768 naaede ikke længere end til Ribe, saa det kan ikke være gennem denne, Danske Atlas er paavirket af Einsperg, dertil er Afhængigheden ogsaa for upersonlig og slavisk, store Passager er saa godt som Afskrift, man sammenligne følgende fra Danske Atlas: »Kirken ligger . . . ved den store Aae, som kommer Vesten fra og løber ned i Veile-Fjord. Der fortæltes, at det Sted, hvor Kirken er bygt, har i ældgamle Tider været Havn og Sejlplads, som er eftergroet. Nu avles der Høe og Korn omkring, men ikke langt fra Kirken skal for lang Tid siden være fundet et Skibs-Anker. Man holder for, at Kirken og Sognet heraf har faaet det Navn Skibet.« Et endnu længere Stykke (4 G. saa stort) om Præstegaarden, Bommergaard, Glasbjerg, de to Slags Jord i Sælde forholder det sig paa samme Maade med. Men Forfatteren har ikke tænkt paa, at han har revet sine Citater ud af en bestemt Sammenhæng, sidstnævnte store Stykke er taget ud af Afsnittet om Nr. Vilstrup, men det meddeler han ikke; naar han saa skriver: »Neden Skoven« og »I Skoven og paa Marken«, ved man altsaa ikke, hvilken Skov og hvilke Marker i Skibet Sogn, der er Tale om. — Pontoppidans Beskrivelse af Haraldskær, Bd. V p. 998, viser ogsaa Afhængighed af Einsperg.

Hvad Hoffmann og Pontoppidan har om Skibet, er naturligvis kun sparsomt, men derigennem er dog altsaa nogle af Einspergs Oplysninger kommet ud; det

er derimod ikke Tilfældet med *Bredstrup og Buchholtz' Indberetninger*, den førstnævnte forblev i Ribe, som nævnt ovenfor, den sidste førte en mere omflakkende Tilværelse mellem private (se V. A. A. 1924 p. 210) indtil Udgivelsen i Historisk Samfunds Aarboeg. Men begge bygger på Einsperg, Bredstrup direkte, Buchholtz gennem Bredstrup. Biskop Bloch har sendt Præsterne et Skema til Hjælp til Besvarelse af ønskede Oplysninger; dette er maaske Aarsagen til, at Bredstrup ikke følger E. i Disponering i Hovedtrækkene, under Enkelthederne kan man tydeligt følge Einsperg, se f. Ex. den Orden, hvori Sognets Byer anføres p. 90—92. Bredstrup har haft baade Spørgeskemaet foran sig og Einspergs Indberetning, *for der er overhovedet ikke noget af E., der ikke er benyttet*, men man kan ogsaa se, at Br. er afhængig af Ordlyden hos E. Jeg har understreget de Linier hos Br., hvor han ligefrem citerer E. — uden at han dog nogen Steder oplyser sin Kilde; det er maaske p. Gr. a. denne sin Afhængighed, at han ligfrem benægter, at der findes Dokumenter af Interesse i Arkivet (pag. 115) — 80—85 Linier er Einsperg Ord til andet, derimellem finder man ogsaa Ordene i Note q paa Side 111, saa det bekræftes, at Br. har skrevet den; mange Steder har Br. flettet egne Ord ind mellem Einspergs, men flere Steder kan man nærmest tale om Afskrift.

Udgiveren af Bredstrups Indberetning siger i sin Indledning, at Indberetningen viser, hvor godt der kunde skrives Historie den Gang, at Skibet hører til de begunstigede Steder m. H. t. Præster, der kunde give bedst Besked. Og dette er rigtigt, Bredstrups Indberetning er jo langt fyldigere end Einspergs, men den er ikke saa original, og en stor Del af Æren kan vi nu se tilkommer Provst Einsperg, og det kommer for de

mange interessante Enheltheders Vedkommende ogsaa til at gælde Provst Buchholtz' Indberetning, men i Buchholtz staar vi overfor en Mand, der kan skrive selvstændigt, selvom han benytter Stof fra andre; udover det tidligere nævnte ene Sted kan man ikke finde nogen Tilbøjelighed til at bruge Bredstrups Ord. Buchholtz er ogsaa mere kritisk, hvor Einspergs Stednavnetolkning gaar igen, gør han ofte Bemærkninger. Historien om Kirkebyggeriet paa Kirkebjerg anføres efter »visse fabelagtige Fortællelser« (p. 242). Navnet Haraldskær er han ikke sikker paa har sin Forklaring fra Harald Blaataand, da der findes anden Stavemaade for Ordet (p. 253). Ved Omtalen af Kjølholt og Forklaringen ud fra »Kjølhaling«, saa »lades den (Forklaringen) billig i Uvished, da her feiler Bevis« (pag. 262); det eneste Sted, hvor Buchholtz omtaler sin Afhængighed af en bestemt Kilde, er her, men desværre nævnes ingen Navn; men Grunden til Omtalen er netop, at Buchholtz ikke ønsker selv at lægge Navn til Etymologien: »Har Schibet Sogn og Kirke sit Navn af forrige Tidens Skibsfart, saa mener endnu samme (o: han, som har fortalt om Skibsfarten), at Kjølholt o. s. v.« — det maa være Pastor Bredstrup, som anstændighedsvis heller ikke skal lægge Navn til.

Læsere, som har været fortrolige med Bredstrup og Buchholtz' Beskrivelser af Skibet Sogn, vil ved Læsningen af Einspergs Insinuation have nikket genkendende til det meste, men ingen har vidst før, at disse Skribenter staar i Gæld til Provst Einsperg, og det har været Hensigten med disse Linier at redegøre for denne deres Afhængighed. For Fuldstændigheds Skyld mangler jeg kun at oplyse lidt til sidst om Pastor Koch, der siden Bredstrup er den næste i Rækken, der

direkte har øst af vor Kilde. I Liber daticus p. 1 karakteriserer han Einsperg saaledes: »Meget naiv og vistnok yderst vilkaarlig, men i mange Stykker Opbevarer af Tradition og i al Fald Vidne om adskilligt i Sognet paa den Tid«. Naiv er nu meget sagt, hvis det tages i vore Dages Betydning; det er da ogsaa pudsigt nok, at Pastor Koch tyer til Einsperg om alt, citerer ham ikke mindre end 15 Gange, foruden hvor der er Tale om en mere fri Anvendelse. — Var det gaaet med det nu herved i Lyset fremdragne Dokument, saaledes som Pastor Koch p. 20 fortæller: »Arkivet paa Haraldskær blev i 1864 af Tyskerne brugt til allehaande,« havde Pastor Koch ikke haft noget videre at fortælle fra gamle Dage om sit Sogn, og vi havde ikke heller kunnet spore de mange Indberetninger fra det 18. Aarh.s Slutning tilbage til deres friske Kildespring.